

ИЗВЕСТИЯ НА БЪЛГАРСКОТО ГЕОГРАФСКО ДРУЖЕСТВО JOURNAL OF THE BULGARIAN GEOGRAPHICAL SOCIETY

web-site: www.geography.bg e-mail: journal.bgs@geography.bg

Ретроспективен анализ на научните изследвания в областта на География на туризма в България (по примера на избрани издания)

Retrospective analysis of scientific explorations of geography of tourism in Bulgaria (on the example of selected editions)

Маруела Некова

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Исторически факултет, катедра География
5003 Велико Търново, България, ул. Теодосий Търновски №2

Mariela Nekova

"St. Cyril and St. Methodius" University of Veliko Tarnovo, Faculty of History, Department of Geography
5003 Veliko Tarnovo, Bulgaria, 2 Teodosiy Tarnovski str.

ABSTRACT

Key words:

tourism geography, retrospective analysis, scientific publications, periodical journals

Scientific explorations of this kind are not novelty. They help us to follow the development of a particular scientific area, point out and research its stages of evolution, distinguish the most remarkable achievements, and to make prognoses for its future development. The current report makes a retrospective analysis of scientific publications in the field of Geography of Tourism in Bulgaria published in the Journal of the Bulgarian Geographical Society, Annual of Sofia University "St. Kliment Ohridski", Faculty of Geology and Geography, Book 2 - Geography", and Problems of Geography. The analysis of the scientific explorations defined three periods related to the existence and activities of the Bulgarian Geographical Society, which were grouped in various topics.

Въведение

Географията е фундаментална наука. 20 години след Освобождението се поставя началото на академичната география у нас. Като етап в нейното развитие е създаването на Българското географско дружество (БГД). При запознаване с историята на БГД* се установяват три периода:

1) 1918 г. - 1992 г. – създаване и утвърждаване на дружеството;

2) 1993 г. - 2013 г. – критичен период, през който значително намалява дейността на дружеството и на практика прекратява работата си;

3) след 2014 г. – възстановяване дейността на БГД (съвременен период).

Изучаването на географията на туризма като част от системата на географските науки, налага необходимостта да се проследят настъпилите промени в отделните изследователски направления. Чрез настоящата работа се прави опит да се изследват насоките на развитието на географията на туризма в България чрез ретроспективен анализ на научните статии, публикувани в три от утвърдените научни географски периодични издания. Публикацията няма претенцията за цялостно анализиране на изследователските аспекти и тенденции в географията

на туризма. Чрез проследяване на тези три издания се обръща внимание на някои опорни моменти, задаващи общите тенденции в тази научна област.

Подобен тип научни изследвания не са новост (Методиева, 2011, 2012, 2013; Нешков и Апостолов, 2010; Кръстев, 2012; Апостолов и Кръстев, 2011; Кръстев, 2012; Апостолов, 2013 и др.). Те спомагат да се проучат етапите на еволюция на научното познание, да се открият по-значимите научни достижения и да се прогнозира бъдещото развитие на науката. В тази връзка в областта на географията на туризма се откроява монографичния труд на Н. Апостолов „География на туризма – един век развитие и достижения“.

Изложение

Трудно може да се посочи, както отбелязва Апостолов (Апостолов, 2013: 96), конкретна дата или труд за начало на науката, това е по-скоро „продължителен процес на натрупване“. Първите разработки са предимно описателни, което е присъщо на всяка „проходяща“ наука. Често в научната литература за начало на географията на туризма се посочва името на Йозеф Шраднер и неговия труд „Туризмът – едно икономическо изследване“, въпреки че туризмът като явление присъства в други изследвания години преди

*Вж. БГД – възникване, съществуване, възстановяване и бъдеще. Информационен бюлетин, Първо издание, март 2015 г. (<http://geography.bg/images/struktura/publikacii/biuletin/1.pdf>, ползван на 02.07.2018 г., 16:28 ч.)

това на Шраднер (Йохан Кол от 1841 г., Алфред Хетнер от 1902 г. и др., по цит. на Апостолов, 2013: 93). Независимо от икономическата насоченост на изследването на Шраднер, не може да се пропусне факта, че е отделено специално внимание на чисто географските аспекти на туризма. В научната литература се среща мнение, че за начало на географията на туризма „може да се приеме емпиричната статия на П. Карцей (P. Carcelle, *Le Tourisme dans Les Alpes Francaises, Revue de Geographie, September 1986*)”, дисертацията на Карл Шпютоц относно туризма в Тирол (1919), статията на Рихард Енгелман от Виена „Географията на туризма в Австрия” (1924) (по цит. на Нешков и Апостолов, 2010).

Първите работи по туризъм с географски акценти в България са публикувани в края на XIX в. началото на XX в. Така например първите публикации у нас са свързани с изследвания на морската вода и влиянието ѝ върху човека и климатолечението (Пискулюев, 1894; Теодоров, 1908, 1926; Недялков, 1923 и др.; по цит. на Нешков и др. 2014: 38–39).

Основоположници на география на туризма в България са Любомир Динев и Марин Бъчваров. Първият през 1967 г. създава специалност „География на туризма” в Софийския университет, а пет години по-късно основава катедра „География на туризма” в същото висше учебно заведение. По същото време се разкрива Научно-изследователски и внедрителски институт по туризъм към Комитета по туризъм със значително присъствие на географи.

Основните интереси на Л. Динев и М. Бъчваров са свързани с туристическото райониране. Динев се занимава още с маршрутно-познавателен туризъм и спелеотуризм, а Бъчваров – с морски туризъм по Южното Черноморие, ролята на границите, връзките на туризма с промишлеността, земеделието. Извън Софийския университет проучвания правят Пенчо Станев – за туристическите локализации и Иван Бръмбаров – за туристическите ресурси в Родопите (Апостолов, 2013: 170).

При ретроспективния анализ на научните изследвания в областта на географията на туризма, публикувани в „Известия на БГД”, Годишник на СУ „Св. Климент Охридски” – Геолого-географски факултет, кн. 2 – География и „Проблеми на географията” – департамент География към Националния институт по геофизика, геодезия и география, БАН, обособихме три периода, които обвързахме със съществуването и дейността на БГД: 1) до 1992 г.; 2) от 1993

до 2013 г.; 3) след 2014 г. – съвременен период. Публикуваните статии класифицирахме по тематични направления, заимствани от Апостолов (2013).

Едни от първите статии са публикувани в края на 60-те и началото на 70-те години на XX век. Техни автори са М. Бъчваров (самостоятелна и в съавторство с В. Дойков), Л. Динев, Х. Тишков, И. Пирожник (самостоятелна и в съавторство с М. Бъчваров), М. Андонов. Тематичната насоченост на първоначалните работи е към туристическите ресурси и туристическото райониране. Авторите излагат своите виждания относно тези две базови тематични в географията на туризма. По това време са представени две от утвърдените в научните среди концепции за туристическото райониране на страната – на М. Бъчваров „За икономическата същност на туристическия район” и на Л. Динев „Концепция за туристическото райониране на НР България”.

До средата на 80-те години изследванията са посветени предимно на туристическите ресурси (както по отношение на теоретични постановки, така и по отношение на оценка на туристическите ресурси на определена територия), в по-голяма степен на природните рекреационно-туристически ресурси (вж. табл. 1). В тази област по това време усилено работят Н. Попова, Х. Тишков, М. Воденска, М. Данева, Д. Казачка, Г. Кънев и др.

През този период се появяват и някои теоретични разработки извън двете основни направления, като например тази на В. Маринов „Към въпроса за теоретичния модел на рекреационното поведение” и на М. Воденска „По въпроса за структурните модели в рекреационните изследвания”. М. Воденска насочва вниманието към рекреационните потребности на населението и изследване на генетичните територии.

Общият брой на научната продукция през I период наброява 48 статии (вж. табл. 2), като 29% от тях са относно туристическите ресурси и 21% са за туристическото райониране, отделни курорти и териториално планиране. Следващо тематично направление по брой статии е свързано с туристическите потоци. От видовете туризъм основно се проучва краткотрайния отгих (предимно вилен отгих, екскурзионен туризъм, маршрутно-познавателен туризъм). Авторите, работили по това време са 41 (вж. табл. 3), самостоятелно и в съавторство.

Таблица 1. Брой публикувани статии по тематични направления през I период.

Table 1. Number of published articles of particular topics in Period I.

Тематични направления	Известия на БГД	Годишник на СУ	Проблеми на географията	Общо
Туристически ресурси	5	10	3	18
Супер- и инфраструктура на туризма (МТБ)	1	-	-	1
Туристически пътувания – вътрешни и международни	2	6	-	8
Видове туризъм	4	3	-	7
Туристическо райониране и териториално планиране	3	3	4	10
Курорти (вкл. административно-териториални и териториални единици)	1	-	-	1
Влияния на туризма	-	1	-	1
Други	-	2	-	2

Таблица 2. Брой публикувани статии по периоди и издания.**Table 2.** Number of published articles in the different periods and editions.

Период\ Издания	Известия на БГД	Годишник на СУ	Проблеми на географията	Общо
до 1992 г.	16	25	7	48
от 1993 до 2013 г.	0	66	43	109
След 2014 г.	3	26	13	42
Общо	19	117	63	199

Таблица 3. Брой на авторите по периоди и издания.**Table 3.** Number of authors in the different periods and editions.

Период\ Издания	Известия на БГД	Годишник на СУ	Проблеми на географията	Общо
До 1992 г.	14	21	6	41
От 1993 до 2013 г.	0	31	41	72
След 2014 г.	5	22	10	37
Общо	19	74	57	150

Вторият период се характеризира с изключително нарастване както на броя публикувани статии (вж. табл. 2), така и на тематичните направления (вж. табл. 4). Трябва да се отбележи, че през този период спира периодичното издаване на „Известия на БГД“.

За разлика от първия период, посоката на научните изследвания през втория период се измества. Неговото начало се характеризира с изключително малко разработки относно туристическите ресурси, а темата за туристическото райониране е забравена. Т.е. две от значимите тематик за първия период губят своята актуалност. Интерес за авторите представлява, обаче, стратегическото планиране на туризма и изследване на туристическото развитие на отделни административно-териториални и териториални единици.

Таблица 4. Брой публикувани статии по тематични направления през II период.**Table 4.** Number of published articles of particular topics in Period II.

Тематични направления	Годишник на СУ	Проблеми на географията	Общо
Туристически ресурси	2	10	12
Супер- и инфраструктура на туризма (МТБ)	5	-	5
Туристически пътувания – вътрешни и международни	2	4	6
Видове туризъм	10	14	24
Туристическо райониране и териториално планиране	4	5	9
Курорти (вкл. административно-териториални и териториални единици)	10	3	13
Влияния на туризма	16	-	16
Туристическо странознание	2	-	2
Устойчиво развитие	8	6	14
Други	3	1	4
Икономика на туризма	4	-	4

През този период се появяват нови тематични направления като например концепцията за устойчиво развитие на туризма. Неговото зараждане не е случайно. То е инспирирано от Програмата за развитие на ООН „Възможности 21 век“. Една от нейните цели е институционализирането на устойчивото развитие в България в съответствие с решенията на конференцията в Рио де Жанейро от 1992 г. (Маринов, 2001). Отделя се внимание още на туристическата политика и планиране на туризма. През този период се утвърждават изследванията относно влиянията на туризма, особено след 2000 г. Водещ изследовател в това направление е М. Воденска. Авторът акцентира предимно върху социалните влияния и възможностите за изучаване на влиянията посредством отношението на местното население към туризма. Още в тази област работят Н. Попова, В. Маринов, М. Асенова и др.

След 2000 г. интересът към анализа и оценката на туристическите ресурси се възражда с акцент върху възможностите за тяхното опазване и съхранение. Започва постепенно завръщане и към темата за туристическото райониране на България. Още силно развитие получават научните изследвания в областта на моделите за развитие на туризма, като основни автори тук са В. Маринов, М. Асенова, Е. Дограмаджиева, М. Воденска. На фокус е моделът за жизнен цикъл на туристическата дестинация. Друга особеност на този период е проявеният широк интерес към видовете и форми туризъм, главно към специализираните видове туризъм (селски, религиозен, културен, спа, екотуризъм и др.). Излизат първите публикации по туристическо странознание.

През втория период се публикуват най-много статии в абсолютно изражение (вж. табл. 2), което е логично, тъй като през първия период се заражда науката география на туризма, а времевия отрязък през третия период е най-кратък. Все повече автори започват да работят в този клон на географската наука (вж. табл. 3). Водещо направление през този период е видовете туризъм, т.е. това може да се тълкува като опит за диверсификация на туристическия отрасъл със съзнание за опазване на околната среда.

Съвременният период обхваща годините след 2014 г. до днес (2018 г.). Той се характеризира с разширяване на тематичните

Таблица 5. Брой публикувани статии по тематични направления през III период.**Table 5.** Number of published articles of particular topics in Period III.

Тематични направления	Известия на БГД	Годишник на СУ	Проблеми на географията	Общо
Туристически ресурси	-	1	1	2
Супер- и инфраструктура на туризма (МТБ)	-	4	-	4
Туристически пътувания – вътрешни и международни	-	3	-	3
Видове туризъм	1	1	3	5
Туристическо райониране и териториално планиране	1	3	3	7
Курорти (вкл. административно-териториални и териториални единици)	-	2	-	2
Влияния на туризма	1	-	-	1
Туристическо странознание	-	-	1	1
Устойчиво развитие	-	3	-	3
Геополитика на туризма	-	1	1	2
Други	-	3	3	6
Икономика на туризма	-	5	1	6

области на изследователските работи. Така например в графа „Други“ попадат статии, свързани с университетското образование в туризма, някои теоретични постановки, несъотнасящи се към настоящите тематични направления като изясняване същността на туристическия образ на мястото, основни направления в науката за туризма и др. Публикуват се все повече икономически изследвания на туризма. Появява се ново направление – геополитика на туризма. Забелява се интересът към ландшафтния подход в контекста на туристическия поемнен капацитет при изследване на туризма с автор Р. Митова.

През този период проблематиката свързана с туристическото райониране на България отново придобива актуалност. Тя намира отражение в новия Закон за туризма от 2013 г. Представена е цялостна и задълбочена концепция относно туристическото райониране на страната. Продължава работата по утвърдени тематични направления от предходните два периода (като например видове туризъм, устойчиво развитие, туристическо райониране и др.). Възстановява се издаването на „Известия на БГД“.

През последните пет години публикуваните изследвания наброяват 42, като средногодишно се отпечатват 8,4 статии. По този показател третият период е водещ. С превес са статиите, посветени на туристическото райониране и териториалното планиране.

Заклучение

Общият брой на публикациите за трите периода е почти 200, а броят на авторите е 150. Като цяло тенденцията е към нарастване на научния интерес към географията на туризма и разширяване на тематичните направления. Това ясно проличава от прогресивното увеличаване на авторите, работещи в тази научна област от туризма и публикуваните работи през годините.

През годините се открива съществена промяна в изследваните проблематики. Появяват се нови тематични

изследователски области. Изследователски теми от преди 1989 г. се възраждат, адаптирани към настоящите условия, опитвайки се да отговорят на съвременните изисквания. Така например туристическото райониране на страната претърпява значителни промени както по отношение на прилаганите подходи и използваните методи, така и по отношение на неговите цели.

Забелязва се модификация при някои изследователски направления. Например в направлението „Видове туризъм“ – докато през I период се изследват предимно вилния отдих, маршрутно-познавателния туризъм, екскурзионната почивка и дълготрайния туризъм в лицето на морския и планинския, то през III-я период акцентът е върху алтернативните форми на туризма, щадящи околната среда. Всичко това говори за продължаващо развитие и напредък на географията на туризма в България като научна област.

Библиография

- Апостолов, Н., Кръстев, В. 2011. За научното изучаване на географията на туризма. – В: Известия на ИУ, № 2, В., с. 134 - 141. / Apostolov, N., Krastev, V. 2011. About the scientific study of the geography of tourism – In: Izvestiya na IU, № 2, V., p. 134 - 141. (Bg).
- Апостолов, Н. 2013. Географията на туризма – един век развитие и достижения. Варна: Наука и икономика. / Apostolov, N. 2013. Geography of Tourism - one century of development and achievements. Varna. (Bg).
- Бъчваров, М. 1970. За икономическата географска същност на туристическия район. – В: Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, ГГФ, кн. 2 – География, т. 62, 1969. С., с. 337-355. / Bachvarov, M. About the economic and geographic nature of the tourist region - In: Godishnik na SU „Sv. Kliment Ohridski“, GGF, kn. 2 – Geografia, t. 62, 1969. S., p. 337-355. (Bg).
- БГД – възникване, съществуване, възстановяване и бъдеще. 2015. Информационен бюлетин, Първо издание, март 2015 г. (<http://geography.bg/images/struktura/publikacii/biuletin/1.pdf>, ползван на 02.07.2018 г., 16:28 ч.). / BGS – origin, existence, recovery and future. 2015. Informationsen byuletin, Parvo izdanie, mart 2015 g. (<http://geography.bg/images/struktura/publikacii/biuletin/1.pdf>, 02.07.2018 g., 16:28). (Bg).

- Воденска, М. 1992. По въпроса за структурните модели в рекреационните изследвания. - В: Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, ГГФ, кн. 2 – География, том 83, УИ „Св. Климент Охридски“, С., с. 145-155. / Vodenska, M. 1992. On the issue of structural patterns in recreational research. – In: Godishnik na SU „Sv. Kliment Ohridski“, GGF, kn. 2 – Geografia, tom 83, UI „Sv. Kliment Ohridski“, S., p. 145-155. (Bg).
- Данев, Л. 1974. Концепция за туристическо райониране на НР България. - В: Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, ГГФ, кн. 2 – География, т. 66, 1972. С., с. 301-320. / Dinev, L. 1974. Concept of Tourist Zoning of the Republic of Bulgaria. – In: Godishnik na SU „Sv. Kliment Ohridski“, GGF, kn. 2 – Geografiya, t. 66, 1972. S., p. 301-320. (Bg).
- Крстев, В. 2012. Развитие и постижения на географията на туризма в Италия. – В: Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, ГГФ, кн. 2 – География, том 104, УИ „Св. Климент Охридски“, С., с. 269-298. / Krastev, V. 2012. Development and achievements of tourism geography in Italy – In: Godishnik na SU „Sv. Kliment Ohridski“, GGF, kn. 2 – Geografiya, tom 104, UI „Sv. Kliment Ohridski“, S., 2012, p. 269-298. (Bg).
- Маринов, В. 1992. Към въпроса за теоретичния модел на рекреационното поведение. - В: Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, ГГФ, кн. 2 – География, том 83, УИ „Св. Климент Охридски“, С., с. 157-175. / Marinov, V. On the issue of the theoretical model of recreational behavior – In: Godishnik na SU „Sv. Kliment Ohridski“, GGF, kn. 2 – Geografiya, tom 83, UI „Sv. Kliment Ohridski“, S., 1992, p. 157-175. (Bg).
- Маринов, В., М. Асенова, Е. Дограмаджиева, П. Еврев, С. Мотев, Р. Охридска-Олсон, М. Иванова, М. Новакова, П. Вълчев. 2016. Новото туристическо райониране на България: подходи и резултати. – В: Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, ГГФ, кн. 2 – География, том 108, УИ „Св. Климент Охридски“, С., с. 17-36. / Marinov, V., M. Asenova, E. Dogramadzhieva, P. Evrev, S. Motev, R. Ohridska-Olson, M. Ivanova, M. Novakova, P. Valchev. 2016. The new tourism regionalization of Bulgaria: approaches and results – In: Godishnik na SU „Sv. Kliment Ohridski“, GGF, kn. 2 – Geografiya, tom 108, UI „Sv. Kliment Ohridski“, S., p. 17-36. (Bg).
- Методиева, Г. 2011. Периодични издания на Географския институт при БАН (1951-2010). – В: Проблеми на географията, кн. 1-2, БАН, С., с. 144-159. / Metodieva, G. 2011. Periodicals of the Institute of Geography, BAS (1951-2010) – In: Problemi na geografiyata, kn. 1-2, BAN, S., p. 144-159. (Bg).
- Методиева, Г. 2012. Издателска дейност на департамент География в НИГГГ при БАН (монографии). – В: Проблеми на географията, кн. 1-2, БАН, С., с. 133-148. / Metodieva, G. 2012. Publishing activity of Geography department at NIGGG under the Bulgarian academy of sciences (monographs) – In: Problemi na geografiyata, kn. 1-2, BAN, S., p. 133-148. (Bg).
- Методиева, Г. 2013. Издателска дейност на департамент География в НИГГГ при БАН (1950-2011) (Сборници от конгреси, конференции и симпозиуми, юбилейни и други издания). – В: Проблеми на географията, кн. 3-4, БАН, С., с. 155-167. / Metodieva, G. 2013. Publishing activity of the Department of Geography at the National Institute of Geophysics, Geodesy and Geography at the Bulgarian Academy of Sciences (1950-2011) – In: Problemi na geografiyata, kn. 3-4, BAN, S., p. 155-167. (Bg).
- Нешков, М., Н. Апостолов. 2010. Туристическата наука и обучението по туризъм в Р. България в контекста на европейския опит. – В: Сп. „Икономика и управление“, бр. 3, 2008, ЮЗУ, Благоевград, с. 29-48. / Neshkov, M., N. Apostolov. 2010. Tourism science and tourism training in the Republic of Bulgaria in the context of European experience – In: Sp. „Ikonomika i upravlenie“, br. 3, 2008, YuzU, Blagoevgrad, p. 29-48. (Bg).
- Нешков, М., С. Маринов, В. Казанджиева. 2014. Въведение в туризма. Варна: Наука и икономика. / Neshkov, M., S. Marinov, V. Kazandzhieva. 2014. Introduction to tourism. Varna: Nauka i ikonomika, 2014. (Bg).